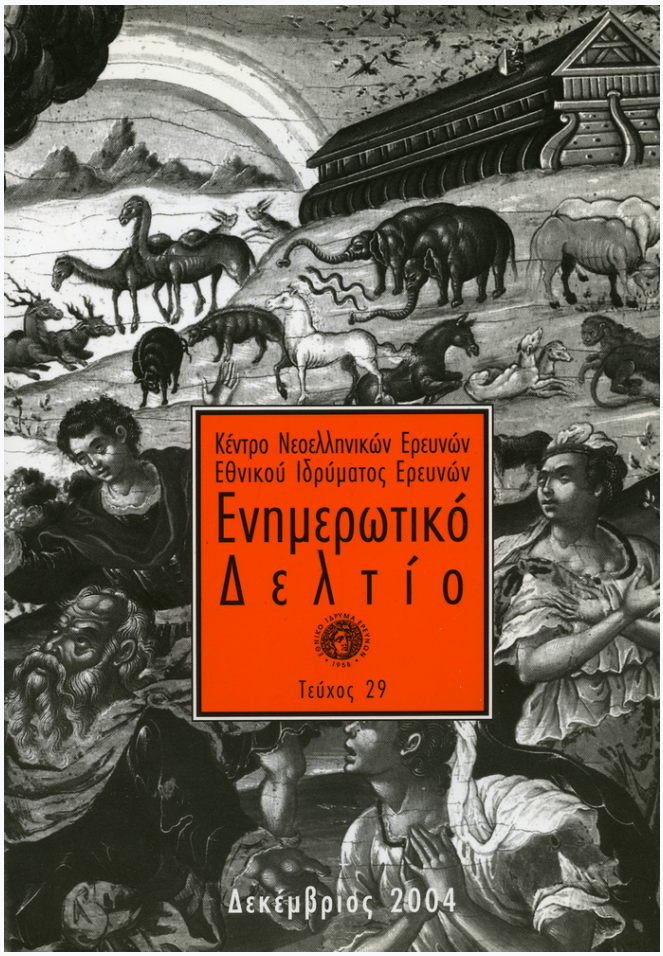
ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Ενημερωτικό Δελτίο

Τόμ. 29 (2004)

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΝΕ

doi: 10.12681/news.232

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΝΕ. (2009). *Ενημερωτικό Δελτίο*, *29*, 6–16. https://doi.org/10.12681/news.232

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** ΕΚΤ | **Πρόσβαση:** 28/03/2024 14:12:41

ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ ΕΡΕΥΝΩΝ

Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002

ΤΟΜΟΣ Α΄

ΑΘΗΝΑ 2004

Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002,
Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας,
Επιμέλεια: Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης - Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης
Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών / ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 8ο, 2 τόμοι, 631+767 σελ.

Οπως σημειώνεται στον Πρόλογο της έκδοσης, "αντικείμενο του Συνεδρίου μας υπήρξε ο αναστοχασμός επί των διαδρομών της ιστοριογραφίας της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας. Η σπουδή της ιστορίας και η καλλιέργεια του ιστορικού λόγου υπήρξαν θεμελιώδη και προσδιοριστικά στοιχεία της πνευματικής ζωής που αναπτύχθηκε στο ελληνικό κράτος από τη χαραυγή της ανεξαρτησίας του. Οι πραγματικές ιδεολογικές και κοινωνικές ανάγκες στις οποίες ανταποκρίθηκε η ιστοριογραφία ως διανοητικός παράγοντας της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους πρόσθεσαν στην ακαδημαϊκή της υπόσταση και σοβαρές κοινωνικές λειτουργίες, οι οποίες βρίσκονται στις καταβολές της περίπλοκης σχέσης της ιστορίας με την ελληνική κοινωνία, σχέση που αποδεικνύεται συχνά ακανθώδης. Οι παράμετροι αυτές προσέδωσαν στο αντικείμενο του Συνεδρίου μας ειδικό βάρος που αποπειραθήκαμε να σταθμίσουμε".

Τα *Πρακτικά*, στους δύο τόμους και τις 1398 σελίδες τους, περιέχουν τον πρόλογο του Διευθυντή του ΚΝΕ/ΕΙΕ, καθηγητή Π. Μ. Κιτρομηλίδη, την προσφώνηση του τότε Προέδρου της χορηγού Εμπορικής Τράπεζας, καθηγητή Γιάννη Στουρνάρα, την εναρκτήρια ομιλία του Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής, Σπύρου Ι. Ασδραχά, την καταληκτήρια ομιλία του Αντιπροέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής, καθηγητή Βασίλη Κρεμμυδά, και κυρίως τα κείμενα των 68 ανακοινώσεων (από τις 72 αναγραφόμενες στο πρόγραμμα του Συνεδρίου), που έγιναν από τις 29 Οκτωβρίου ώς τις 3 Νοεμβρίου 2002. Η σειρά των κειμένων στα *Πρακτικά* ακολούθησε τις θεματικές ενότητες και υποενότητες, όπως είχαν ορισθεί από την Οργανωτική Επιτροπή και οι "απώλειες" εξαιτίας της μη αποδοχής δύο προσκλήσεων, των τεσσάρων ακυρώσεων συμμετοχής και της μη παράδοσης τεσσάρων κειμένων ανακοινώσεων από τις αναγραφόμενες στο πρόγραμμα, είχαν μικρές συνέπειες, όπως η αραίωση των προσεγγίσεων σε κάποιες ενότητες και η διαγραφή μόνο δύο θεματικών υποενοτήτων: ιστοριογραφία του εργατικού κινήματος και ιστοριογραφία της μεταπολεμικής περιόδου (1950-2002). Αυτά τα λίγα στατιστικά στοιχεία δείχνουν την γενικά καλή συνεργασία των συνέδρων με την Οργανωτική και τη Εκδοτική Επιτροπή του Συνεδρίου.

Οι ανακοινώσεις του Συνεδρίου παρουσιάστηκαν λεπτομερώς στο *Ενημερωτικό Δελτίο ΚΝΕ/ΕΙΕ*, 27, (2002) σ. 35-56 και τώρα οι αναγνώστες έχουν στη διάθεσή τους τα τελικά κείμενα συμπληρωμένα και υπομνηματισμένα από τους συγγραφείς τους σε μια επιμελημένη έκδοση.

Σημειώνουμε εδώ τις θεματικές ενότητες και τις υποενότητες του Συνεδρίου, στις οποίες κατανέμονται τα 68 κείμενα των ανακοινώσεων, όπως ταξινομήθηκαν στους δύο τόμους των Πρακτικών:

Τόμος Α΄

Η Συγκρότηση της Εθνικής Ιστοριογραφίας: Από την εθνική ιστορία στην ιστορία της

κοινωνίας - Από τον Διαφωτισμό στον Ρομαντισμό - Η ελληνική ιστοριογραφία και τα Βαλκάνια - Η ιστορία ανάμεσα στις κοινωνικές επιστήμες.

Πολιτισμική Ιστορία - Ιστορία της παιδείας: Οι γραμματολογικές συνθέσεις - Ελληνικός Τύπος 1784-2002 - Διαδικασίες πολιτισμικών προσμείξεων - Ανανεώσεις στην πολιτισμική ιστορία (Ιστορία των ιδεών και των συλλογικών συνειδήσεων - Ιστορία των συλλογικών συμπεριφορών και των νοοτροπιών. Νέα ερμηνευτικά σχήματα στην ιστορία της εκπαίδευσης) - Ιστορία των θετικών επιστημών - Ιστορία της φιλοσοφίας.

Ιστοριογραφικές συζητήσεις: Η ελληνική Επανάσταση του 1821 - Κατοχή - Αντίσταση - Εμφύλιος.

Τόμος Β΄

Κοινωνική Ιστορία: Ιστορική δημοσιογραφία και γεωγραφία - Κοινωνικό φύλο και ιστορία - Ηλικίες - Αγροτικός κόσμος - Μετανάστευση - Διασπορά -Εθνοπολιτισμικές ομάδες.

Οικονομική Ιστορία: Οικονομία και οικονομική ιστορία· μείζονες υποθέσεις και τεχνικές - Αγροτική οικονομία - Εμπόριο και διακίνηση - Αγορές και στρατηγική κεφαλαίων - Εκβιομηχάνιση.

Ιστορία των θεσμών και του Ελληνικού κράτους: Οι θεσμοί πριν από τη συγκρότηση του κράτους (Η ιστορία των κοινοτήτων. Υπό τις δυτικές κυριαρχίες) - Εκκλησιαστικοί θεσμοί -Το ορθόδοξο μιλλέτ και τα ορθόδοξα κοινοτικά μορφώματα - Θεσμική συγκρότηση του κράτους (Πολιτειακή διαμόρφωση και εξέλιξη. Κόμματα και παρατάξεις).

Ενσωμάτωση των Ελληνικών Ιστορικών σπουδών στη διεθνή θέαση: Στρογγυλή Τράπεζα.

■

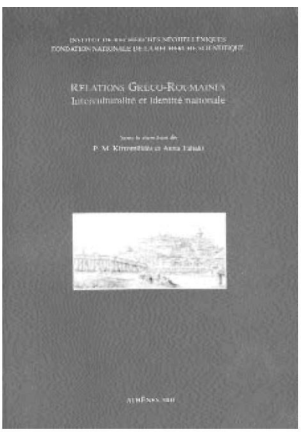
Relations Gréco-roumaines. Interculturalité et identité nationale / Greek Romanian Relations. Interculturalism and National Identity.
Sous la direction de Paschalis M. Kitromilidès et Anna Tabaki / Edited by Paschalis M. Kitromilides and Anna Tabaki,
IRN/FNRS, Athènes 2004, 318 σελ.

Ο συλλογικός αυτός τόμος συγκεντρώνει είκοσι τρείς προσεγγίσεις ελλήνων και ρουμάνων μελετητών. Στην αρχική τους μορφή παρουσιάσθηκαν ως εισηγήσεις και παρεμβάσεις στο ομότιτλο Συμπόσιο που διοργανώθηκε από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών στις 26 και 27 Σεπτεμβρίου του 2000 με στόχο την αποτύπωση των έως τότε ερευνητικών πορισμάτων, τη χαρτογράφηση των ζητουμένων και την κριτική θεώρηση των ιδεολογικών και πολιτισμικών συμφραζομένων, μέσα στα οποία εγγράφεται το πλέγμα των ελληνορουμανικών σχέσεων στους νεότερους χρόνους. Ο δίγλωσσος

(γαλλικά-αγγλικά) τόμος διαρθρώνεται σε θεματικές ενότητες που άλλοτε ακολουθούν άλλοτε διευρύνουν ή εξειδικεύουν την αρχική θεματική κατάταξη των ανακοινώσεων: *La tradition post-byzantine / The post-byzantine tradition* (Andrei Pippidi, Μαρία Νυσταζοπούλου–Πελεκίδου), *Les constructions historiographiques / Historiographical constructions* (Alexandru Zub, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης), *Les courants esthétiques dans la littérature / Aesthetic movements in literature* (Άννα Ταμπάκη, Victor Ivanovici, Στέση Αθήνη, Ουρανία Πολυκανδριώτη), *Le monde des Beaux-Arts / The world of Fine Arts* (Răzvan Theodorescu, Ευγενία Δρακοπούλου), *La multiplicité des identités ethniques et sociales / The multiplicity of ethnic and social identities* (Mihai Ţipău, Νεόφυτος Χαριλάου, Anca Dobre, Ανδρόνικος Φάλαγγας), *L'enjeu des archives / Stakes in archival research* (Φλορίν Μαρινέσκου, Claudiu-Victor Turcitu, Maria Rafailă) και *La diaspora comme facteur interculturel / The diaspora as a factor in intercultural exchange* (Olga Cicanci, Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Ευθύμιος Νικολαΐδης, Ευαγγελία Ν. Γεωργιτσογιάννη, Γιούλα Κουτσοπανάγου, Μαρία Ευθυμίου). Οι επιμελητές τονίζουν στα προλογικά τους κείμενα, αφενός μεν την αναγκαιότητα της συγκριτικής προσέγγισης και της επανεκτίμησης των φαινομένων διά της συνομιλίας των παλαιότερων επιστημόνων με τις νεότερες γενιές (Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης) και αφετέρου την ευαισθησία που επέδειξε το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, με τη σοφή καθοδήγηση του Κ. Θ. Δημαρά, στρατηγική που υιοθέτησαν οι επόμενοι διευθυντές Λουκία Δρούλια και Βασίλης Παναγιωτόπουλος για τη συγκριτική ερμηνεία της ιστορίας των ιδεών στον χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Άννα Ταμπάκη). Με επίκεντρο την ουσιώδη αλληλοπεριχώρηση των πολιτισμικών και πνευματικών παραδόσεων του ελληνικού και του ρουμανικού λαού κατά τους πρώιμους νέους χρόνους η πολυπρισματική οπτική αυτού του συλλογικού τόμου θέτει και εξερευνά ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων της συγκριτικής ιστορίας του πολιτισμού και της παιδείας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

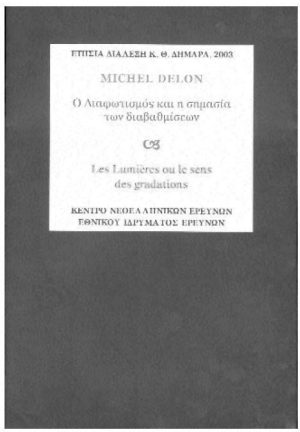
■

Michel Delon,

Ο Διαφωτισμός και η σημασία των διαβαθμίσεων / Les Lumières ou le sens des gradations.
Μετάφραση: Άννα Ταμπάκη.
Επίμετρο: Συζήτηση του Michel Delon και του Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη με τον Βασίλη Μουρδουκούτα / Annexe: Entretien de Michel Delon et de Paschalis M. Kitromilidès avec Vassilis Mourdoukoutas.
Ετήσια Διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά-2003, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 184 σελ.

Πρόκειται για την όγδοη ετήσια διάλεξη αφιερωμένη στη μνήμη του ιδρυτή του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών Κ. Θ. Δημαρά, πρωτοπόρου μελετητή της ιστορίας των ιδεών του 18ου και 19ου αιώνα, ο οποίος με το έργο του συνετέλεσε, όπως επισημαίνει στην ομιλία του και ο Michel Delon, στο να "διευρυνθεί γεωγραφικά και χρονολογικά η έννοια του ευρωπαϊκού διαφωτισμού". Στην όγδοη διάλεξη, ομιλητής ήταν ο καθηγητής Michel Delon, καθηγητής γαλλικής και συγκριτικής φιλολογίας στη Σορβόννη και νυν Πρόεδρος της Γαλλικής Εταιρείας Μελέτης του 18ου αιώνα. Επιφανής εκπρόσωπος της γαλλικής παιδείας και επιστήμης, ο Michel Delon, αντιπροσωπεύει σήμερα, με το ογκώδες και πολύπλευρο έργο του, μια από τις πλέον πρωτότυπες και ρηξικέλευθες φωνές στο πεδίο της ιστορίας των ιδεών του 18ου αιώνα.

Βαθύς γνώστης των φιλοσοφικών τάσεων, των λογοτεχνικών ρευμάτων και των ίδιων των κειμένων, ο ομιλητής εστίασε την προσοχή του σε μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες πτυχές του διαφωτιστικού ρεύματος, που συνίσταται στον εμπειρικό του χαρακτήρα και στη ροπή του προς τη στάθμιση και μέτρηση των πάσης φύσεως φαινομένων. Παίρνοντας ως αφετηρία το περίφημο *Υπόμνημα* του Αδαμαντίου Κοραή "περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι", δίκην ενθυμήσεως για τη συμπλήρωση 200 ετών από την εκφώνηση του θεμελιώδους αυτού κειμένου ενώπιον της Εταιρείας των Ανθρωποτηρητών, ο ομιλητής ανέλυσε, μέσα από τεκμήρια που του προσέφερε πληθώρα κειμένων, προερχόμενα απ' όλα τα γραμματειακά είδη, τη σημασία των διαβαθμίσεων στον αιώνα του Διαφωτισμού. Εξονυχιστική και γοητευτική ταυτοχρόνως περιπλάνηση από τη γλωσσολογική και σημασιολογική εκφορά του όρου, στις διαδοχικές χρήσεις του: στον ριζοσπαστικό φιλοσοφικό λόγο, στην ελευθεριάζουσα ατμόσφαιρα ως συστατικό στοιχείο των γραμματειακών ειδών (μυθιστόρημα, θέατρο, ποίηση) και στους απόηχους που είχε στην κριτική και τη θεωρία της τέχνης.

Ως Επίμετρο δημοσιεύεται το πλήρες κείμενο συνεντεύξεως που παραχώρησε ο Michel Delon, εν είδει συζητήσεως με τον καθηγητή Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Η συνέντευξη, που επιμελήθηκε ο Βασίλης Μουρδουκούτας, επικεντρώθηκε σε ερμηνευτικές πτυχές του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού ως αναστοχασμού γύρω από εννοιολογικά, αισθητικά και ιδεολογικά ζητήματα ενώ ταυτοχρόνως

διατυπώθηκαν και απαντήθηκαν καίρια ερωτήματα γύρω από την επικαιρότητα του πνεύματος του Διαφωτισμού στον σύγχρονο κόσμο.

■

Ioli Vingopoulou,
Le monde grec vu par les voyageurs du XVIe siècle,
IRN/FNRS, Collection "Histoire des Idées" - 4, Athènes 2004, 514 σελ.

Η μελέτη αυτή έχει ως κεντρικό θέμα τις οικονομικές δραστηριότητες και τον καθημερινό βίο των Ελλήνων μέσα από το βλέμμα και τα έργα των περιηγητών του 16ου αιώνα έτσι όπως τα θέματα αυτά αναγνωρίσθηκαν, καταγράφηκαν και παραδόθηκαν στο αναγνωστικό κοινό. Κύριος άξονας είναι η πολλαπλή κριτική αντιμετώπιση των μαρτυριών και όχι η απλή καταγραφή των πληροφοριών.

Ως περιηγητικό κείμενο του 16ου αιώνα στη μελέτη αυτή θεωρείται το έντυπο χρονικό κάθε ταξιδιώτη που διέσχισε, βρέθηκε ή αφηγήθηκε για στοιχεία και συμβάντα στους χώρους όπου υπήρχαν Έλληνες την περίοδο που εξετάζεται. Επιλέχθηκαν 115 ταξιδιώτες, από την τρίτη δεκαετία του 15ου αιώνα ώς τις αρχές του 17ου. Όλοι οι ταξιδιώτες-πρόσωπα και τα κείμενά τους περιστρέφονται, συγκρίνονται και αναλύονται γύρω από τον Pierre Belon τόσο ως προς το πρόσωπο-ταξιδιώτης όσο και ως προς το προϊόν-χρονικό του. Κύριος άξονας της προσέγγισης των πηγών ήταν η αναγκαιότητα διήθησης στις περιγραφικές μαρτυρίες με παραμέτρους τον υποκειμενικό χαρακτήρα, αφενός του κάθε περιηγητή και κειμένου και αφετέρου τις αντικειμενικές συνθήκες συγγραφής και παράδοσης των πληροφοριών αυτών.

Προηγείται η παρουσίαση των ανθρώπων-περιηγητών, ακολουθεί η αντιμετώπιση από τον ταξιδιώτη της εμπειρίας του ταξιδιού· η πρόσληψη του χώρου και η πληθυσμιακή κατανομή. Έπεται η ανάλυση των μαρτυριών για τις οικονομικές δραστηριότητες των Ελλήνων (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, ορυκτά, εμπορικές ανταλλαγές), τον καθημερινό βίο (επαγγέλματα-ασχολίες, κατοικία, ένδυση, διατροφή, ήθη-έθιμα, γυναίκες) και οι γενικές κρίσεις για τις συμπεριφορές και τη θρησκεία τους.

Δεν αντιμετωπίζεται το εκάστοτε θέμα τεκμηριωμένο με τη γνώμη των περιηγητών, αλλά αντιμετωπίζονται οι ταξιδιώτες (πρόσωπα και έργα) απέναντι στο κάθε ερώτημα. Τα δεδομένα παρατίθενται ανά γεωγραφικές περιοχές, θέση που επιτρέπει πολλαπλές συγκρίσεις τόσο στα θέματα οικονομικού όσο και κοινωνικού βίου.

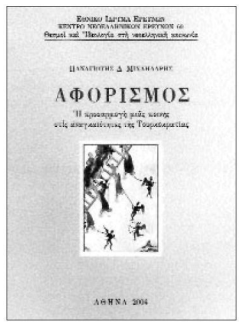
Στο Παράρτημα του βιβλίου, η παρουσίαση ολοκληρώνεται: με 115 χάρτες όπου σημειώνονται ανά περιηγητή τα δρομολόγιά του και αποδίδεται με εύληπτη και επακριβή απεικόνιση ο τρόπος πρόσληψης και παράδοσης των πληροφοριών σχετικά με τους Έλλη-

νες· με μια επιλογή κειμένων με πλήρη αποσπάσματα στη γλώσσα των πηγών η οποία συμπληρώνει -όπου θεωρείται αναγκαίο- την ανάλυση σημαντικών και αξιοπερίεργων καταγραφών· με πενήντα πίνακες εικονογράφησης και με γενικό και θεματικό ευρετήριο.

Τα συμπεράσματα αναφέρονται: στους γεωγραφικούς τόπους, στα θέματα που διερευνήθηκαν· στους Έλληνες που μετείχαν στις δραστηριότητες που μελετώνται· στους ίδιους τους περιηγητές και στα χρονικά τους. Η συγκριτική παράθεση των ανωτέρω αποκαλύπτει μία αποσπασματική και ελλιπή εικόνα των Ελλήνων μέσα από τα κείμενα των περιηγητών του 16ου αιώνα, τόσο στον κοινωνικό όσο και στον οικονομικό βίο.

■

Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης,
Ο Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας,
ΕΙΕ/ΚΝΕ-60, "Θεσμοί και ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία",
Αθήνα 2004 (β΄ έκδοση), 510 σελ.

Κυκλοφόρησε σε δεύτερη έκδοση η εξαντλημένη εδώ και καιρό μελέτη του ερευνητικού προγράμματος "Θεσμοί και ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία", για τον Αφορισμό (αναλυτική παρουσίασή της βλ. στο *Ενημερωτικό Δελτίο*, τχ. 23, Δεκέμβριος 1997, σ. 4-5). Η νέα έκδοση που αποτελεί φωτογραφική ανατύπωση της πρώτης περιλαμβάνει επιπλέον: α) "Σημείωμα για τη δεύτερη έκδοση" (σ. 18) και β) "Προσθήκες και Διορθώσεις" (σ. 508-510), όπου παρατίθενται ορισμένες απαραίτητες διορθώσεις και αποκαθίστανται οι κυριότερες αβλεψίες που παρεισήφρησαν στην πρώτη έκδοση.

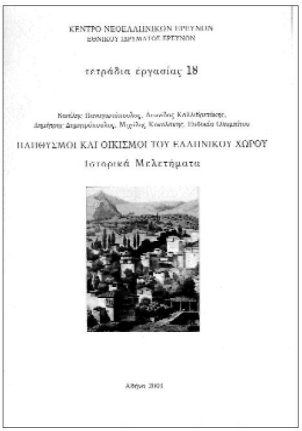
■

τετράδια ἐργασίας

Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, Δημήτρης Δημητρόπουλος
Μιχάλης Κοκολάκης, Ευδοκία Ολυμπίτου,
Πληθυσμοί και οικισμοί του ελληνικού χώρου. Ιστορικά μελετήματα,
Τετράδια Εργασίας 18, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2003, 317 σελ.

Στον τόμο αυτό περιλαμβάνονται εννέα μελετήματα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του Ερευνητικού Προγράμματος "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας, (15ος-20ός αι.)" από ερευνητές και συνεργάτες του ΚΝΕ/ΕΙΕ. Στο πρώτο κείμενο που φέρει τον τίτλο "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας: Ερευνητικά ζητούμενα και

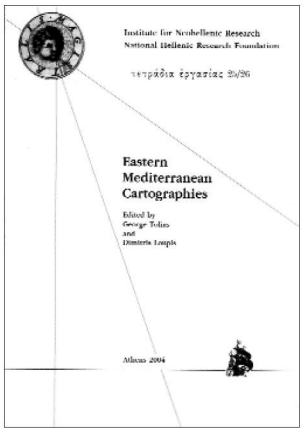
προβλήματα των πηγών" ο διευθυντής ερευνών του προγράμματος, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, παρουσιάζει τους στόχους του προγράμματος όπως είχαν τεθεί στην αρχική του σύλληψη από τον θεμελιωτή του, Βασίλη Παναγιωτόπουλο, κάνει μία αναδρομή στα μέχρι σήμερα πεπραγμένα του και καταγράφει με συνοπτικό τρόπο τα βασικά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η έρευνα της ιστορικής γεωγραφίας και δημογραφίας στον ελληνικό χώρο. Το δεύτερο κείμενο με τίτλο "Ο οικονομικός χώρος των Ελλήνων στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας" αποτελεί μία συνθετική μελέτη του Βασίλη Παναγιωτόπουλου για τους όρους διαβίωσης και τις συνθήκες οικονομικής ζωής των Ελλήνων στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ο Δημήτρης Δημητρόπουλος στο κείμενο "Τοπωνύμια και μικροτοπωνύμια στα νησιά του Αιγαίου: όψεις της αντοχής της σήμανσης του τόπου στον χρόνο" παρουσιάζει, μέσα από ορισμένα επιλεγμένα παραδείγματα, στοιχεία για την αντοχή των τοπωνυμίων στο πέρασμα του χρόνου, όπως επίσης τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις που παρατηρούνται στο μικροτοπωνυμικό των νησιών. Στη μελέτη "Το μετόχι της Πάτμου στον Στύλο Αποκορώνου και η αυτοκρατορική *λύσις* του 1196" ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης εξετάζει διεξοδικά τις μαρτυρίες που αφορούν στο μετόχι αυτό επιχειρώντας να προσδιορίσει τις απαρχές της συγκρότησής του και την κατοπινή του εξέλιξη. Η Ευδοκία Ολυμπίτου στη μελέτη της "Η συγκρότηση ενός νησιωτικού οικισμού: Η Χώρα Πάτμου κατά την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης" εξετάζει την εξέλιξη και την οργάνωση του οικισμού και των συνοικισμών του σε συνδυασμό με τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων και την παρέμβαση της κοινότητας. Στην εργασία του "Κάστρο και παλαιά Χώρα Μήλου: η παράλληλη πορεία δύο οικισμών (15ος-19ος αι.) ο Δημήτρης Δημητρόπουλος εξετάζει τις διακυμάνσεις του πληθυσμού των δύο οικισμών όπως αυτές καταγράφονται στις μαρτυρίες της εποχής. Ο ίδιος, στο μελέτημά του "Συμβάσεις αγροληψιών στη Νάξο κατά τον 16ο και 17ο αιώνα" διερευνά τους όρους σύναψης αγροληπτικών σχέσεων και τους τύπους των εφαρμοζόμενων συμφωνιών. Η μελέτη του Λεωνίδα Καλλιβρετάκη "Νέα Πικέρνη Δήμου Βουπρασίων: Το χρονικό ενός οικισμού της Πελοποννήσου τον 19ο αιώνα (και η περιπέτεια ενός πληθυσμού)" καταγράφει την ιστορική πορεία του οικισμού σε συνδυασμό με την αρχική του κοιτίδα, την Πικέρνη των Αγίων Σαράντα. Τέλος, ο Μιχάλης Κοκολάκης στη μελέτη του "Η τουρκική στατιστική της Ηπείρου στο Σαλναμέ του 1895" παρουσιάζει διεξοδικά το παραπάνω τεκμήριο επισημαίνοντας προβλήματα που εγείρονται τόσο όσον αφορά στα πληθυσμιακά στοιχεία όσο και στον τρόπο εκφοράς και τις ταυτίσεις των αναγραφόμενων οικισμών.

■

George Tolias and Dimitris Loupis (eds.),
Eastern Mediterranean Cartographies,
Τετράδια Εργασίας 25/26, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 404 σελ.

Στην έκδοση περιλαμβάνονται 17 εργασίες επιλεγμένες από τις 60 ανακοινώσεις του 18ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ιστορία της Χαρτογραφίας. Το Συνέδριο είχε διοργανωθεί από το ΚΝΕ/ΕΙΕ σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Χαρτογραφίας και την Διεθνή Εταιρεία για την Ιστορία της Χαρτογραφίας (Imago Mundi ltd) τον Ιούλιο του 1998 στην Αθήνα (βλέπε *Ενημερωτικό Δελτίο ΚΝΕ/ΕΙΕ*, τχ. 24).

Το πρώτο μέρος του τόμου, με τίτλο *Χαρτογραφία, Διοίκηση και Εξερεύνηση* συγκεντρώνει εργασίες που αναλύουν χαρτογραφικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τους μηχανισμούς της διοίκησης και ελέγχου των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου μέσω της άρτιας και αναλυτικής τους αποτύπωσης. Στο μέρος αυτό περιλαμβάνονται μελέτες που εστιάζονται στη διερεύνηση των προϋποθέσεων για την προσέγγιση της άφαντης χαρτογραφίας των Βυζαντινών (Άννα Αβραμέα), αλλά και στις λόγιες χρήσεις της οθωμανικής ναυτικής χαρτογραφίας κατά τον 16ο και 17ο αιώνα (Δημήτρης Λούπης). Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται ακόμη τέσσερις μελέτες γύρω από τη χαρτογραφική στήριξη των βενετικών κτήσεων στην Ανατολή. Οι μελέτες αυτές εστιάζονται στις αναπαραστάσεις του οικισμένου χώρου στα νησολόγια του 15ου και 16ου αιώνα (Νίκος Μπελαβίλας), στη χαρτογράφηση των βενετικών οχυρώσεων της Κρήτης (Ελένη Πορφυρίου), στη βενετική χαρτογραφία της Λευκάδας του φθίνοντος 17ου αιώνα (Όλγα Κατσιαρδή) και στα βενετικά ναυτικά βοηθήματα ναυσιπλοΐας του φθίνοντος 17ου αιώνα (Λεωνόρα Ναβάρη).

Την πρώτη αυτή ενότητα κλείνουν μελέτες που εστιάζονται στη χαρτογράφηση της Αιγύπτου από τη γαλλική επιστημονική αποστολή στα τέλη του 18ου αιώνα (Madlena Cavelti Hammer), στους χάρτες που περιλαμβάνονται στην ταξιδιωτική αφήγηση του Ali Bei el-Abbasi (Annamaria Casassas – Carmen Montaner) και στους χάρτες του οθωμανικού κτηματολογίου της Παλαιστίνης στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα (Ruth Kark).

Το δεύτερο μέρος του τόμου, με τίτλο *Χαρτογραφία και Φιλολογικές Παραδόσεις*, περιλαμβάνει μελέτες που εστιάζονται στη λόγια χαρτογραφία των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου και τις φιλολογικές της πηγές. Οι συνδρομές της ενότητας αυτής εστιάζονται άλλοτε στη μελέτη της αραβικής γεωγραφικής γραμματείας για τη Μεσόγειο (Karen Pinto) κι άλλοτε σε φιλολογικές τεκμηριώσεις της δυτικής μεσαιωνικής χαρτογραφίας περιοχών της ελληνικής χερσονήσου (Jon van Leuven). Η θεματική αυτή ενότητα περιλαμβάνει ακόμη μελέτες που εστιάζονται στην αρχαιογνωστική χαρτογραφία και ειδικότερα στη χαρτογραφία των βασιλείων της αρχαίας Κύπρου κατά τον 18ο αιώνα (Μαρία Ιακώβου), στη χαρτογραφία της Τρωάδας του τέλους του 18ου αιώνα

(Catherine Hofmann) και στη μελέτη των χαρτογραφήσεων της περιπλάνησης του Οδυσσέα από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα (Arnim Wolf).

Η έκδοση κλείνει με μία τελευταία ενότητα στην οποία περιλαμβάνονται δύο μελέτες της ορθόδοξης χαρτογραφίας του 17ου και του 18ου αιώνα. Πρόκειται για χάρτες και τοπογραφικές αποτυπώσεις, συνδεδεμένες με την ορθόδοξη προσκυνητική παράδοση και τον ιερό χώρο, που περιλαμβάνονται σε ορθόδοξες εικόνες και αφορούν στη χαρτογραφία της Κύπρου (Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου) και των Αγίων Τόπων (Rehav Rubin).

■

Δημήτρης Δημητρόπουλος,
Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15ος - αρχές 19ου αιώνα,
Τετράδια Εργασίας 27, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 379 σελ.

Η εργασία αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο του Ερευνητικού Προγράμματος του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας (15ος-20ός αι.)", το οποίο έχει εντάξει στις ερευνητικές του προτεραιότητες τη συγκέντρωση τεκμηριωτικού υλικού για τον πληθυσμό του ελληνικού χώρου. Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται οι τύποι των πηγών από τις οποίες αντλούνται πληροφορίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου για την περίοδο από τον 15ο μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, κατά την οποία απουσιάζουν οι στατιστικού χαρακτήρα πηγές και εντοπίζονται τα προβλήματα και ο βαθμός αξιοπιστίας τους. Ακολούθως, διερευνώνται ορισμένα από τα πληθυσμιακά δεδομένα του νησιωτικού χώρου όπως η σχέση των δεδομένων των φορολογικών καταστιχώσεων με τον πληθυσμό, το μέγεθος της οικογένειας, οι εθνοπολιτισμικές ομάδες της περιοχής, οι πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από τις καταγραφές της Καποδιστριακής περιόδου. Σχολιάζονται επίσης οι παράγοντες που επέδρασαν στη διαμόρφωση του πληθυσμού και ο τρόπος που αποτυπώνονται στις σχετικές με το θέμα μαρτυρίες. Στο δεύτερο μέρος έχει συγκεντρωθεί πληροφοριακό υλικό που αφορά στα πληθυσμιακά δεδομένα των νησιών του Αιγαίου, τα οποία κατατάσσονται αλφαβητικά με βάση τις σύγχρονες γεωγραφικές διαιρέσεις. Για κάθε νησί έχει συγκροτηθεί ένας κατάλογος, στον οποίο έχουν ενταχθεί με χρονολογική σειρά όσες μαρτυρίες έγινε δυνατό να εντοπιστούν και από τις οποίες μπορεί να αντληθεί κάποια πληροφορία ή έστω ένδειξη για την πληθυσμιακή κατάσταση του νησιού συνολικά ή κάποιου από τους επιμέρους οικισμούς του. Το βιβλίο συνοδεύεται από βιβλιογραφικό κατάλογο και ευρετήρια.

■

Κώστας Λάππας,
Πανεπιστήμιο και φοιτητές στην Ελλάδα τον 19ο αιώνα.
Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ.39
ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004

Η εργασία αυτή διερευνά αφενός τις συνθήκες μέσα στις οποίες ιδρύθηκε το ελληνικό Πανεπιστήμιο, τη λειτουργία του ως εκπαιδευτικού θεσμού και τα ιδεολογήματα που δημιουργήθηκαν γύρω από την αποστολή του, και αφετέρου τη σύνθεση και την κινητικότητα του φοιτητικού σώματος.

Ιδρυμένο το 1837, το Πανεπιστήμιο αποτελεί την απόληξη μιας σειράς προσπαθειών για την οργάνωση ενός πλήρους εκπαιδευτικού συστήματος. Στην εργασία εξετάζονται τα διαδοχικά σχέδια για τη δημιουργία Πανεπιστημίου, ο ιδρυτικός Κανονισμός του και ο προσανατολισμός του προς τα γερμανικά πρότυπα, τα οποία έπαιξαν αποφασιστικό ρόλο στην οργάνωση των σπουδών και στην εκπαιδευτική φιλοσοφία του ιδρύματος.

Ως προς τη συγκρότηση του φοιτητικού σώματος, η αξιοποίηση του μητρώου του Πανεπιστημίου επέτρεψε να μελετηθεί η γεωγραφική προέλευση των φοιτητών και η κατανομή τους κατά σχολές, και να διατυπωθούν κάποιες υποθέσεις σχετικά με τις δυνατότητες πρόσβασης των διαφόρων κοινωνικών ομάδων στην ανώτερη εκπαίδευση. Μολονότι η εγγραφή ήταν χωρίς εξετάσεις και τα εκπαιδευτικά τέλη χαμηλά, οι κοινωνικές και μορφωτικές ανισότητες περιόριζαν σημαντικά την πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο ενός μεγάλου τμήματος μαθητών από χαμηλές κοινωνικές τάξεις. Οι ίδιοι παράγοντες, αλλά και η γεωγραφική προέλευση, καθόριζαν εν πολλοίς και τις επιλογές των φοιτητών ως προς τη σχολή εγγραφής.

Αν κύριος σκοπός του Πανεπιστημίου ήταν να δια-μορφώσει το απαραίτητο για τις ανάγκες του ελληνικού κράτους και της ελληνικής κοινωνίας επιστημονικό και υπαλληλικό προσωπικό, η λειτουργία του ωστόσο υπερέβαινε το πλαίσιο αυτό. Πραγματικά, το Πανεπιστήμιο αναδεικνύεται από την ίδρυσή του σε φορέα μιας υψηλής εθνικής αποστολής: "προορισμός" του ήταν να γίνει το όχημα μεταφοράς του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού στη σύγχρονη Ελλάδα, να μεταλαμπαδεύσει στην Ανατολή τα φώτα του ευρωπαϊκού πολιτισμού και κυρίως να αποτελέσει τον σύνδεσμο ανάμεσα στον ελεύθερο και τον αλύτρωτο ελληνισμό. Επίσης το Πανεπιστήμιο, μέσω των ποιητικών και φιλολογικών διαγωνισμών που διενεργεί, παίζει ενεργό ρόλο στη σύγχρονη πνευματική ζωή, ενώ στην περίοδο 1844-1862 εκπροσωπείται στη Βουλή.

Από την άλλη μεριά οι φοιτητές συμμετέχουν στις πολιτικές ζυμώσεις της εποχής, με σταθμό τα χρόνια του αντιοθωνικού αγώνα (1859-1862), ενώ στις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα στρατεύονται με πάθος στις εθνικές κινητοποιήσεις. Η στράτευση αυτή, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, θα στρέψει βαθμιαία ένα μεγάλο τμήμα της φοιτητικής νεολαίας προς τον συντηρητισμό, ο οποίος θα εκδηλωθεί εντονότερα στο γύρισμα του αιώνα με τα Ευαγγελικά και τα Ορεστειακά.

■